

Nečas, Ctibor

Exkursy

In: Nečas, Ctibor. *Podnikání českých bank v cizině 1898-1918 : rozpínavost českého bankovního kapitálu ve střední, jihovýchodní a východní Evropě v období rakousko-uherského imperialismu*. Vyd. 1. V Brně: Masarykova univerzita, 1993, pp. 89-106

ISBN 8021006439

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/122618>

Access Date: 07. 03. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

EXKURSY

1. KONCENTRACE BANKOVNÍHO KAPITÁLU V PŘEDLITAVSKU A V ČESKÝCH ZEMÍCH

Kapitálová koncentrace představuje v moderní ekonomice proces, během něhož roste objem kapitálu jeho akumulací. V bankovníctví probíhá zvyšováním akc. kapitálu, pohlcováním malých n. středních ústavů velkobankami a otevíráním fil., exp., směnárén atd. Na předlitavském bankovníctví se podílel kapitál jednotlivých bank podle územního, resp. nacionálního hlediska způsobem, který naznačují následující údaje:¹

Tab. 6. Bankovníctví Předlitavska v letech 1900—1913 podle územního (nacionálního) hlediska

	1900			1907			1913		
	Poč. úst.	Bank. kapitál v mil. K	v %	Poč. úst.	Bank. kapitál v mil. K	v %	Poč. úst.	Bank. kapitál v mil. K	v %
Ceské země									
a) čes. banky	4	176,0	7,9	6	433,6	10,3	13	1021,7	13,3
b) něm. banky	7	247,0	9,0	10	486,5	11,6	14	827,8	10,3
Vídeň	16	1710,6	76,9	17	3018,1	76,9	22	5279,7	71,4
Předlitavsko	39	2234,3	100,0	53	4217,9	100,0	43	7663,1	100,0

Z čísel tabulky lze poznat, že v uvedených předválečných letech se počet ústavů v předlitavském bankovníctví díky nově zakládaným malobankám takřka zdvojnásobil, celkový akc. kapitál spolu s rezervními fondy a vklady se však zásluhou rozvoje několika velkobank více než ztrojnásobil. V českých zemích se tento proces v období krize a deprese v letech 1900—1907 zrychloval prudčeji, než u bank německých, zatím co u vídeňských velkobank téměř stagnoval; v období konjunktury v letech 1907—1912 pak pokračoval pouze u českých bank, kdežto u ostatních

¹ Riesser, (J.): Die deutschen Grossbanken und ihre Konzentration in Zusammenhang mit der Entwicklung der Gesamtwirtschaft in Deutschland. Jena 1912 a reedice Glashütten 1971. Rovněž Jindra, Z.: K rozvoji českého bankovního kapitálu před první světovou válkou. ČsČH 5, 1957, č. 3, s. 506—526.

ústavů nastávalo v tomto vývoji zpomalování, které se dotýkalo výrazněji vídeňských velkobank, než bank českých Němců.

Do Prahy a ostatních měst Čech, Moravy a Slezska proudil bankovní kapitál třemi nesejně širokými a dravými toky, které pramenily z trezorů vídeňských velkobank, peněžních ústavů českých Němců a nacionálně českých obchodních bank. Každý z těchto proudů zavlažoval v domácí ekonomice různě úrodnou půdu, na čemž pak závisela hojnost poskytované sklizně.²

Nehledě na poměrně rozvětvenou organizační síť cedulového ústavu, pracujícího pod názvem původně Österreichische Nationalbank a později Österreichisch-ungarische Bank, stejně jako na úměrné zastoupení hypotéčních a zemských bank, které se zaměřovaly na poskytování úvěrů pro účely zemědělské a komunální (Hypotéční banka království Českého, Hypotéční banka markrabství Moravského a Österreichisch-schlesische Boden-Kredit-Anstalt a dále Zemská banka království Českého, Zemědělská banka markrabství Moravského a Kommunal-Kredit-Anstalt des Landes Schlesien), stala se reprezentantkou moderního bankovníctví v českých zemích teprve fil. ústavu K. k. priv. Kreditanstalt für Handel und Gewerbe, otevřená v Praze r. 1857.

S výjimkou dvou vídeňských velkobank K. k. priv. allgemeine österreichische Boden-Kredit-Anstalt a Niederösterreichische Escompte-Gesellschaft zřizovaly pak v jednotlivých českých, moravských a slezských městech své fil. a exp. prakticky všechny významnější banky z metropole. Vedle zmíněného už ústavu K. k. priv. Kreditanstalt für Handel und Gewerbe to byly zejména velkobanky Anglo-Österreichische Bank, K. k. priv. Wiener Bank-Verein, K. k. priv. Bank- und Wechselstuben A. G. Merkur a K. k. priv. österreichische Länderbank a dále rovněž ústavy K. k. priv. allgemeine Verkehrsbank, Österreichische Industrie- und Handelsbank a Allgemeine Depositbank.

U kolébky německého bankovníctví v Praze a domácího bankovníctví v českých zemích vůbec stál ústav Böhmische Escompte-Bank, který se konstituoval r. 1863 a byl svým způsobem vzorem k následování nejenom německým, ale také českým obchodním bankám. K němu postupně přibývaly další německé ústavy v Praze (K. k. priv. Böhmische Union-Bank, Landwirtschaftliche Kreditbank für Böhmen a Deutsche Agrarbank für Österreich), v Brně (K. k. priv. Mährische Escompte-Bank a Nordösterreichische Bank für Industrie und Handel) a v jiných městech (Bielitz-Bialaer Escompte- und Wechsel-Bank, Mährisch-Ostrauer Handels- und Gewerbe-Bank, Olmützer Kreditbank ad.).

Nejstaršími nacionálně českými obchodními bankami byly Zivnobanka a Kralobanka, které vznikly obě r. 1868. O dvě léta později k nim přistoupil třetí a nadlouho i poslední český ústav Úvěrní banka v Kolíně; od přelomu století byl přejmenován na Pragobanku a tehdy byly založeny rychle za sebou i další nové české obchodní banky. Byly to ČPB, Sporo-

² O. c. J. Horáka a A. Pimpra a ze zahraničních autorů zejména E. Märze, B. Michela a R. Rudolpha.

banka, Česká banka, Moravobanka, Pozemková banka, Akciová banka Bohemia, Moravsko-slezská banka, Banka pro průmysl pivovarský, Agrobanka a Banka stavebních živností a průmyslu.

V závěrečném období rakousko-uherského panství nacházel se v českých zemích souhrn bankovních centrál, resp. jejich fil., exp. a jiných kanceláří, jehož četnost a nacionální rozložení naznačují následující údaje:³

Tab. 7. Bankovní ústavy v českých zemích za první světové války

		Čechy	Morava	Slezsko	Celkem
Rakousko-uherská banka	1914	18	5	3	26
filiálky	1918	18	5	3	26
	1914	51	11	1	63
vedlejší ústavy	1918	49	11	1	61
	1914	2	2	2	6
Hypotéční a zemské banky	1918	2	2	2	6
	1914	11	2	—	13
České obchodní banky	1918	111	2	—	113
	1914	40	23	2	65
filiálky	1918	48	34	4	86
	1914	21	1	—	22
expozitury	1918	20	1	—	21
	1914	1	—	—	1
prodejní kanceláře	1918	1	—	—	1
	1914	5	4	1	10
Německé obchodní banky	1918	5	5	1	11
	1914	31	6	3	40
filiálky	1918	31	10	3	43
	1914	6	4	—	10
expozitury	1918	10	3	—	13
Vídeňské velkobanky	1914	50	20	5	75
filiálky	1918	54	21	6	81
	1914	12	2	1	15
expozitury	1918	9	2	—	11

³ C 1914, 1 a 1918, 1.

Centrály českých obchodních bank se nacházely v Praze a ojediněle též v Brně a v Hradci Králové, kdežto fil. a exp. byly zřizovány po celém českém teritoriu a poměrně hojně také za jeho hranicemi. Centrály německých obchodních bank byly umístěny v Praze n. v Brně, zatím co fil. a exp. byly přednostně otevírány v pohraničních oblastech. Vídeňské velkobanky pokryly svými fil. a exp. Prahu, Brno a všechna významná centra českých průmyslových oblastí.

Koncentrační proces v předlitavském bankovníctví probíhal po etapách. V letech 1873—1895 klesl počet bank ze 141 na 41 ústavů, při čemž 106 horečně založených a zcela nerentabilních ústavů ohlásilo úpadek. V důsledku toho se snížil celkový akc. kapitál ze 619 na 307 mil. zl. r. č., jeho průměr na jednu banku ale vzrostl ze 4,3 na 7,4 mil. zl. r. č. Hospodářskou krizí a po ní následující vleklou depresi totiž přežily pouze obchodně spolehlivé a kapitálově zdatnější ústavy. Ve druhé pol. 90. let obstály pak převážně velkobanky n. ústavy středního typu, zatím co likvidace malobank pokračovala a blížila se postupně svému vyvrcholení. Celkový akc. kapitál byl v letech 1895—1900 rozmnožen o 259 mil. zl. r. č., čímž se průměr na jednu banku takřka zdvojnásobil na 14,5 mil. zl. r. č. V posledním mírovém úseku, vymezeném léty 1900—1913, bylo založeno celkem 73 nových ústavů a akc. kapitál se zvýšil z úhrnných 566 na 1 350 mil. K, což v přepočtu na jednu banku znamenalo vzrůst ze 14,5 na 17,1 mil. K.⁴

Na uvedené koncentraci se podílelo také české bankovníctví. Objem a postupné narůstání jeho akc. jistiny lze odvodit z údajů o výši akc. kapitálu jednotlivých českých obchodních bank, které jsou v následující tabulce označeny z úsporných důvodů římskými číslicemi (I. Živnobanka, II. Kralobanka, III. Úvěrní banka v Kolíně, od r. 1900 Pragobanka, IV. Česká průmyslová banka, V. Sporobanka, VI. Česká banka, VII. Moravobanka, VIII. Pozemková banka, IX. Akc. banka Bohemia, X. Moravsko-slezská banka, XI. Banka pro průmysl pivovarský, XII. Agrobanka, XIII. Banka stavebních živností a průmyslu).⁵

Tab. 8. Akciový kapitál českých obchodních bank v letech 1868—1918 (údaje do r. 1899 v mil. zl. r. č., od r. 1900 v mil. K)

	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	XIII
1868	0,5	0,05	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1869	0,80	0,2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1870	0,89	0,3	0,2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1871	1,5	0,4	0,2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1872	5,0	0,6	0,5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1873	5,0	0,7	0,5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1874—1876	4,0	0,8	0,5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1877—1880	4,0	0,8	0,4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1881—1887	3,0	0,8	0,4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

⁴ Jindra, Z.: o. c.

⁵ Sestaveno podle výročních zpráv jednotlivých českých obchodních bank.

1888—1891	3,0	0,5	0,4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1892—1895	5,0	0,5	0,6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1896—1897	8,0	0,5	1,0	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1898	8,0	0,5	2,0	1,0	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1899	10,0	1,0	2,0	4,0	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1900—1902	20,0	1,0	4,0	4,0	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1903—1904	20,0	2,0	4,0	4,0	2,0	—	—	—	—	—	—	—	—
1905	25,0	2,0	6,0	8,0	4,0	—	—	—	—	—	—	—	—
1906	25,0	4,0	6,0	8,0	7,0	—	—	—	—	—	—	—	—
1907	30,0	4,0	6,0	10,0	10,0	2,0	—	—	—	—	—	—	—
1908	30,0	6,0	6,0	12,0	10,0	4,0	2,0	—	—	—	—	—	—
1909	40,0	10,0	9,0	12,0	15,0	4,0	4,0	3,0	1,0	—	—	—	—
1910	60,0	15,0	20,0	30,0	25,0	4,0	8,0	3,0	2,0	—	—	—	—
1911	80,0	15,0	20,0	30,0	25,0	8,0	12,0	6,0	3,0	2,0	2,0	2,0	—
1912	80,0	15,0	25,0	40,0	25,0	8,0	12,0	9,0	3,0	2,0	2,0	4,0	—
1913—1914	80,0	15,0	25,0	40,0	25,0	8,0	12,0	9,0	3,0	2,0	2,0	4,0	1,0
1915	80,0	0,6	25,0	40,0	25,0	8,0	14,0	9,0	3,0	2,0	2,0	4,0	1,0
1916	80,0	4,8	25,0	40,0	25,0	8,0	14,0	9,0	3,0	2,0	2,0	6,0	2,0
1917	80,0	4,8	30,0	40,0	25,0	8,0	18,0	13,0	3,0	3,0	2,0	12,0	2,0
1918	120,0	4,8	50,0	80,0	25,0	20,0	36,0	14,0	10,0	2,0	4,0	12,0	4,0

Z čísel tabulky je zřejmé, že objem celkového akc. kapitálu v depresivním období poslední třetiny 19. stol. stagnoval a nepřekročil hranice provincialismu. Od přelomu stol. začal však velmi rychle narůstat a svou akcelerací překonal v tomto ohledu vývojová tempa jak nacionálních německých bank v českých zemích, tak zejména vídeňských velkobank. Tento proces měl nejméně dva následky:

1. Vídní vyrostl v Praze v období poslední předválečné konjunktury soupeř, kterého nebylo možno v bankovní politice nadále ignorovat,

2. německé ústavy vídeňské i české provenience vyklidily své dominantní pozice na pražském peněžním trhu ve prospěch nacionálně české konkurence.

2. SLOVANSKÁ HOSPODÁŘSKÁ VZÁJEMNOST V ROZPORECH SKUTKŮ A SLOV

Český bankovní kapitál pronikal od 70. let 19. stol. běžnými obchody a od přelomu století také mimořádnými transakcemi do okrajových oblastí Rakousko-Uherska a postupně rovněž za jeho jihovýchodní a severovýchodní hranici. K příznačným rysům zemí, které se nacházely v uvedených oblastech n. v jejich bezprostředním sousedství, patřila nízká cena půdy, bohatství nejrůznějších surovin, málo vyvinutý průmysl, nedostatečná úvěrová soustava a levná pracovní síla tamní, převážně slovanské populace. Zvolené obchodní teritorium se tedy vyznačovalo charakteristikami, které byly zárukou menšího rizika a vyšších zisků, než jaké se daly očekávat na domácím peněžním trhu.

Při své územní expanzi se české obchodní banky řídily příkazy rentability a prosperity, neboť jejich porušením by ztrácely konkurenční schopnost a ohrožovaly tak zájmy vlastních akcionářů. Vývoz kapitálu uskutečňovaly z čistě výdělečných důvodů a teprve na druhém místě braly ohled

k národnostní a etnické příbuznosti svých klientů. Proto také česká finanční oligarchie ústy J. Preisse, advokáta, publicisty a politika, který právě nastupoval závratnou kariéru ve službách Živnobanky, zdůrazňovala, že Slovanstvu prospívala pouze příkladem, jak posilovala hospodářský mechanismus vlastního národa: „V tomto omezeném a pro nás zdravém i účelném rámci nutno se dívatí také na snahy o slovanskou vzájemnost hospodářskou.“¹

Počínaje účastí jedině naší velkobanky na založení akc. cukrovaru v haličském Przeworsku a konče parcelačními obchody speciálního středního ústavu ve slovinských obcích, vysvětlovala národohospodářská žurnalistika zahraniční operace českého bankovního kapitálu jako praktické uskutečňování ideje slovanské hospodářské vzájemnosti. Od komentářů, které na toto téma publikovala peněžní rubrika NL a věstníky téměř všech českých obchodních bank, vedla přímá cesta k formulaci hospodářského programu novoslovanského sjezdu v Praze.

Z iniciativy týdeníku českých beletristů Máj, který r. 1906 uspořádal anketu o možnostech společného postupu Slovanů v habsburské monarchii, ustavila Národní rada česká zvláštní slovanský výbor v čele s mladočeským předákem J. Heroldem. Založený orgán byl pověřen přípravami jednání, která se měla konat při příležitosti 60. výročí prvního slovanského sjezdu v Praze. Brzy poté byl na poradě říšských poslanců slovanských národností ve Vídni zvolen parlamentní přípravný výbor, jehož předsedou se stal jiný mladočeský vůdce K. Kramář.²

Novoslovanský sjezd byl uspořádán o letnicích r. 1908 a z projednávaných bodů na něm vzbudil po zásluze největší pozornost projekt slovanské banky.

První impuls k němu vzešel z porady jihoslovanských zástupců a stylozoval jej známý exponent českého kapitálu v Kraňsku I. Hribar. Podle jeho představ se měla slovanská banka věnovat bankovním obchodům ve vlastním slova smyslu a teprve později přistoupit k povolování hypotéčních, melioračních a jiných úvěrů. Akc. kapitál měl obnášet 50 mil. rb a po první úspěšné bilanci by se zdvojnásobil. Sídlem ústavu se měl stát Petrohrad, přitom se však počítalo se zřízením jak zvláštního oddělení pro rakousko-uherské a balkánské Slovanů ve Vídni, tak i s otevřením fil. v Paříži, Londýně, Hamburku, Cařihradu a snad také v Alexandrii a v Káhiře.³

Druhý podnět pocházel z okruhu Zemské banky království Českého, jejíž úředníci měli blízko k přípravným pracím novoslovanského sjezdu a agitovali zejména pro jeho hospodářské zaměření. Tento český hypotéční ústav pověřil jednoho ze svých ředitelů J. Lošťáka vypracováním návrhu

¹ Preiss, J.: K otázkám českého průmyslu v dané situaci. Moravskoslezská revue 10, 1913—1914, s. 161.

² Herman, K.: o. c., s. 235—312 a Vyšný, P.: Neo-Slavism and the Czechs 1898—1914. Cambridge 1977.

³ Jednání I. přípravného slovanského sjezdu v Praze 1908. Praha 1908, s. 34—35 a Protokol slovanského sjezdu r. 1908, s. 183—188, SÚA, NRČ, odd. Spisy — Slovanský sjezd, kart. 305. Rovněž Máj 9, 1911, s. 617—618 a 629—630.

na zřízení slovanské banky. Pověřený funkcionář měl na mysli banku zakladatelského typu, bližší podrobnosti jeho myšlenky jsou ale neznámé.⁴

Oba projekty pokládala však česká finanční buržoazie za málo vyhovující vlastním záměrům. Podkladem sjezdových jednání se tak stal třetí a nejvelkorysejší elaborát, jehož autorem byl sám J. Preiss. Podle něho měla být vzorem pro založení slovanské banky anglická n. německá bankovní soustava. Z rozboru hospodářské situace jednotlivých slovanských národů vyplývalo, že Slované měli málo kapitálové hotovosti n. alespoň hotovost nezorganizovanou. Proto u nich banky nemohly být pouhými zprostředkovatelnami platů, nýbrž měly zasahovat přímo i nepřímo do průmyslového podnikání. Pokud šlo o působnost slovanské banky, uvažoval její navrhovatel o konkrétním příkladu říšské velkobanky Deutsche Bank, podle jejíhož obchodního programu také stanovil úkoly na poli úvěrových styků. Banku projektoval jako akc. společnost, na jejímž založení by se podíleli jednak soukromníci, jednak peněžní ústavy. V jednotlivých slovanských zemích měla banka vytvářet silné úvěrové organizace, aby každý slovanský národ založil alespoň jeden vlastní finanční ústav, který by svým základem odpovídal jeho hospodářské velikosti a potřebám. S ohledem na úkoly, které banku čekaly v mezislovanských vztazích, mohla se stát sídlem její centrály pouze největší slovanské země — Rusko. Kromě toho měla banka otevřít své fil. v Paříži a postupně také v Londýně, Cařihradu a v Soluni.⁵

Projektovaná banka soustředila na sebe velký zájem všech přítomných a jednání na toto téma bylo zakončeno volbou bankovního výboru, ve kterém bylo po třech zástupcích české, ruské, polské a jihoslovanské buržoazie. Kromě toho byl pak na návrh ruských delegátů zvolen ještě užší výkonný výbor, který měl projekt dále konkretizovat a přistoupit k detailním přípravným pracím.

Pražské obchodní banky zaujaly k novoslovanskému sjezdu a k jeho hospodářskému projektu střídavá stanoviska. Živnobanka i Sporobanka sice poskytly na žádost K. Kramáře přípravnému výboru subvence, jejich reakce na výsledky sjezdového jednání však byla opatrná, což vyznívalo i z poznámek J. Preisse o slovanské bance, uveřejněných ve FL.⁶ Z ostatních významnějších ústavů uvolnila Pragobanka na účet sjezdu jenom nepatrný příspěvek, zatím co ČPB jakékoliv subvencování odmítla. Původně vyčkávací postoj Živnobanky a Sporobanky se začal měnit teprve od října r. 1908, kdy se v Národní radě české ustavila za předsednictví J. Loš-

⁴ SÚA, NRC, odd. Z — Zápisy ze schůzí slovanského sjezdu v Praze, kart. 93. Rovněž Tobolka, Z. V.: Prameny současných dějin českých. I. Proces Dr. Kramáře a jeho přátel. 3/1. Praha 1920, s. 77.

⁵ Slovanská banka. Zpráva a návrh českého výboru slovanského komitétu. Praha 1910 a Preissbrochüren, Vojenský historický archiv, Soudní akta, kart. 140, sign. 264/1/306/10. Rovněž Jaroslavu Preissovi 1870—1930. Několik vzpomínek. Praha 1930, s. 11—15.

⁶ Preiss, J.: Po slovanském sjezdu. FL 5, 1908, č. 30, s. 1—2.

táka bankovní komise, která měla dohlížet nad dalšími přípravnými pracemi.

V debatě v. v. Živnobanky byl sice zamítnut nevěcný návrh na přeměnu vlastního ústavu ve slovanskou banku, na druhé straně však bylo doporučeno, aby se bankovní orgány pokusily napomáhat zřízení projektované banky v součinnosti nejenom s ostatním českým bankovním kapitálem, ale i s ostatními slovanskými obchodními bankami v Rakousko-Uhersku.⁷ Podobně byl i na schůzi v. v. Sporobanky pozván K. Kramář „kvůli orientování jeho a promluvení o dojmu, jaký jednání činí“.⁸ Teprve po tomto ujasnění byl do bankovní komise Národní rady české delegován zástupce Sporobanky, který tam pak zastával funkci jednatele.

Ostatní české obchodní banky nic nezměnily na své původní zdrženlivosti a správní orgány ČPB přijaly dokonce o slovanské bance negativní usnesení, neboť se domnívaly, že navrhovaný ústav by mohl fúzovat s jejich frou a ohrozit tak další její působnost. Proto také byla odmítnuta spolupráce s bankovní komisí Národní rady české.⁹

Další projednávání návrhu se proto v českém prostředí omezilo prakticky jen na Živnobanku a Sporobanku a hlavní, i když stále méně nadšené slovo v něm náleželo J. Preissovi. Ten byl také vyslán na poradu slovanského výboru v Petrohradě, kde vytyčil projektované bance mnohem střízlivější okruh činnosti. Ústav měl vedle běžných bankovních obchodů poskytovat finanční pomoc státním, zemským a krajským institucím, úvěrovat průmysl a dopravu, komisionářsky obchodovat zbožím a povolovat hypotéční půjčky ve slovanských zemích. Podle takto zúženého programu šlo vlastně o typ malobanky s provozovacím kapitálem 10 mil. fr. Sídlem centrály měla být Praha a ředitelem Čech, v ředitelství však měli být i zástupci jiných slovanských národů.¹⁰

O změnách v projektu bylo v Petrohradě jednáno i s ruským ministrem financí, který však hájil původní stanovisko Rusů v této věci a pozměňovací český návrh odmítal. Sám se nanejvýš klonil k názoru, že by slovanská banka mohla být vybudována přeměnou některého staršího ruského ústavu, jakým byl např. Častnyj bank.¹¹ Poněkud uspokojivější dojem zanechal český návrh mezi ruskými národohospodářskými publicisty. Byl to zejména bratr tehdejšího ministerského předsedy A. A. Stolypin, který dokonce J. Preisse přemlouval, aby zůstal v Rusku a uskutečnil tam i některé další novoslovanské projekty, mj. organizaci vývozu českých zemědělských strojů.¹²

V referátu o výsledcích petrohradských jednání, předneseném ve v. v. Živnobanky, hovořil J. Preiss o dalších osudech slovanské banky s netajenými pochybnostmi a jediným konkrétním opatřením, které z jeho ces-

⁷ PA SBČS, Živnostenská banka v Praze, S-I-c-17, v. v. 5. 1. a 16. 1. 1909.

⁸ PA IB, Ústřední banka českých spořitelů v Praze, A-I-28, v. v. 28. 11. 1908.

⁹ PA SBČS, Česká průmyslová banka v Praze, S-I-b-8, v. v. 24. 11. 1908 a S-I-a-4, s. r. 25. 11. 1908.

¹⁰ Herman, K.: o. c., s. 296.

¹¹ Tobolka, Z. V.: o. c., s. 78 a 80.

¹² Ibidem, s. 70.

ty vyplývalo pro další bankovní podnikání, zůstala následující rezoluce: „Vůči slibné budoucnosti, jaké jde Rusko vstříc v ohledu hospodářském, stává se usnesení, aby konala se šetření, zdali a jakým vhodným způsobem mohla by banka přímého získati si účastenství na ruských bankovních obchodech.“¹³

Tímto taktickým úkolem orientovala nejvýznamnější pražská obchodní banka a s ní prakticky také ostatní český bankovní kapitál svou perspektivní rozpínavost novým východním směrem, takže strategie slovanské hospodářské vzájemnosti tím byla jenom posílena.

Vláda se k tomuto základnímu způsobu vedení konkurenčních bojů o slovanské peněžní trhy stavěla vcelku shovívavě. Napovídaly to už zavedené rozbory, které o vývoji předlitavského a v tom i českého bankovníctví uveřejňoval E. Lopuszański. Tento ministerský rada a vládní komisař vídeňské burzy v přednášce pro rakouské národohospodáře uvedl doslova toto: „Pražské mobilární banky, které v posledních letech silně vzrostly, snaží se soustřediti na Prahu část bankovních obchodů celého Rakouska. Některé z nich opírají tyto své snahy speciálně o myšlenku národněpolitickou. Tak Živnostenská banka např. svou síť fil. po Čechách, Moravě, Vídni, Krakově, Lublani, Celovci, Terstu a Dubrovniku je typem takové malé pražské koncentrace na podkladě slovanském. O stejnou myšlenku slovanské vzájemnosti opírá asi také Ústřední banka českých spořitelců rozšíření své působnosti přes hranice Čech.“¹⁴ Vzhledem k vysokému autorovu postavení možno pokládat jeho konstatování za náznak veřejného stanoviska nejvyšších míst ke slovanské kooperaci, která se začala rozvíjet pod vedením českých obchodních bank.

Teprve otevření vídeňských ministerských archivů dává však nahlédnout do oficiálního jednání o této problematice, jehož složitost zůstávala před očima veřejnosti utajena. Podnět k takovému jednání poskytl úvodník pod názvem *Die Adria*, uveřejněný r. 1909 v listu *Deutsches Volksblatt* a obviňující český bankovní kapitál z expanze na jihu monarchie, která prý hraničila s panslavismem velkosrbského zaměření.¹⁵

Obsah tohoto novinářského útoku byl probírán v prezidiu ministerské rady a ministerský předseda pověřil zvláštním osobním dopisem společného ministra financí, aby vyšetřil, nakolik odpovídalo obvinění skutečnosti a jakou úlohu bylo možno přičítat činnosti českých obchodních bank z politického hlediska.¹⁶

Dotázaný ministr dal po této výzvě vypracovat tři expertizy, jejichž autory byli sekční šéf I. Gruber, generální tajemník Rakousko-uherské banky J. Pranger a bývalý ministerský rada a tajemník vídeňské burzy M. Pöschl.

¹³ PA SBČS, Živnostenská banka v Praze, S-I-c-18, v. v. 5. 6. 1909.

¹⁴ *Mitteilungen des k. k. Finanzministerium* 13, 1907, č. 2, s. 364 a rovněž samostatně Lopuszański, E.: *Das Bankwesen Österreichs. Vortrag gehalten in der Gesellschaft österreichischer Volkswirte am 8. Jänner 1907. Wien 1907.* Za hranicemi domácí ekonomiky měla Živnobanka své fil. ve skutečnosti pouze ve Vídni, Krakově, Terstu a ve Lvově, kdežto v ostatních uvedených městech měla jenom af.

¹⁵ *Deutsche Volksblatt* 18. 6. 1909.

¹⁶ Ministerský předseda společnému ministrovi financí 26. 6. 1909, SÚA, MRP/R, Kor.-724/09.

Zabývat se obsahem tohoto nadmíru odborného posouzení je potřebné nejenom proto, že jej historiografie zatím přešla bez povšimnutí, ale zejména z toho důvodu, že pomáhá konkretizovat představu o vzájemných souvislostech mezi českým bankovním kapitálem a měšťanskou politikou a současně dovoluje určit, zda byly zájmy české finanční oligarchie ke škodě n. ku prospěchu vládě a dynastii.

První z citovaných expertiz označila souvislost mezi hospodářským a politickým vývojem za fakt, který se prý uplatňoval už drahně let právě v českém peněžnictví. Český bankovní kapitál přitom rozprostíral svou působnost především na slovanském jihu, což mělo nepochybně svou dobrou stránku. Tamní peněžní trh totiž trpěl nedostatkem prostředků, které však odmítal přijímat v podobě německého kapitálu. Úsilí českých obchodníků bank tak napomáhalo hospodářskému povznesení jižního Předlitavska, i když svými důsledky prospívalo slovanské vzájemnosti.¹⁷

Znalecký posudek, který vypracoval J. Pranger s výslovným přáním, aby jeho závěry byly pokládány z obchodního hlediska za přísně tajné, upozorňoval na to, že české obchodní banky otvíraly pobočné ústavy nejenom na jihu, ale prakticky po celém území monarchie, a že touto činností usilovaly především o spojení se slovanskou klientelou. Vedoucí role v tomto postupu, používajícím zcela viditelně taktiky podle známého hesla Svůj k svému!, připisovala se však nikoliv Živnobance, nýbrž Sporobance, která prý „vždy a všude mává praporem slovanské vzájemnosti“.¹⁸

Podle poslední uvedené expertizy byla pak mimo jakoukoliv diskusi skutečnost, že české bankovníctví prožilo v posledním desetiletí neobvyklý rozmach a těsně spolupracovalo se slovanskými peněžními ústavami po celém státním území. Tato tendence však nebyla škodlivá, poněvadž v duchu někdejšího austroslavismu přinášela spíše užitek „pro veřejné zájmy a politické postavení monarchie“.¹⁹

Odborné posouzení tak potvrdilo, že novoslovanské hnutí stejně jako celá idea slovanské hospodářské vzájemnosti vycházely z trvalé existence Rakousko-Uherska, které mělo české buržoazii poskytnout odpovídající mocenské pozice v ekonomice, správě a v politice. Taková snaha habsburskou nadvládou v ničem neohrožovala a byla k ní naopak zcela loyální.

Jako byl kdysi prubířský kámen pomůckou ke zkoušení drahých kovů, tak se staly výkyvy posledního předválečného cyklu měřítkem životaschopnosti a fungování slovanské hospodářské vzájemnosti. V letech 1907 až 1911 se totiž začal projevovat úvěrový nezájem zahraničního kapitálu o rakousko-uherskou ekonomiku, což spolu s válečnými přípravami stupňovalo napětí na peněžních trzích. Finanční těžkosti postihovaly zvláště citelně Uhry a Halič, kde se od podzimu r. 1911 stalo mnoho firm insolventními a propadalo konkursům. Po cedulovém ústavu a vídeňských velkobankách začaly z tamních trhů stahovat svůj kapitál i české obchodní banky, což vedlo k ostrým kritikám tolik propagované slovanské hospodář-

¹⁷ J. Gruber ministrowi financí 17. 7. 1909, *ibidem*.

¹⁸ J. Pranger ministrowi financí s. d., *ibidem*.

¹⁹ M. Pöschl ministrowi financí 21. 7. 1909, *ibidem*.

ské vzájemnosti. Výpady zveřejňovala slovenská i polská publicistika.

Po skončení poslední mírové hospodářské konjunktury byl prý vystřídán altruismus ve vzájemném česko-slovenském úvěrovém spojení egoismem a vzájemnosti mezi Čechy a Slováky na poli peněžnictví vyvstala četná úskalí, jejichž ošemetnost a choulostivost prozrazovaly dobové žurnalistické polemiky. Záminku k jejich rozpoutání poskytly české obchodní banky zřizováním svých af. v Budapešti a zejména vypovídáním úvěrových smluv, což přijímaly slovenské peněžní ústavy se silící hořkostí a rozčarováním.

Založení budapeštských af. Živnobanky a ČPB prošlo ještě bez slyšitelných výhrad. Významný finanční měsíčník Slovenský peňažník komentoval tyto operace dokonce příznivě a doporučoval, aby se slovenské peněžnictví obracelo na Országos Iparbank r. t. se všemi svými požadavky a nepracovalo na tamním peněžním trhu s „ústavy nenašskými alebo nekulantnými“.²⁰ Když ale s podobným projektem vystoupila také Sporobanka a chtěla přeměnit dosavadní patronaci nad Ústřednou bankou ve filiální poměr, vyslovil se k tomu orgán slovenského peněžnictví zdrženlivě a konstatoval: „Zdá sa, že české peňažné ústavy v posledné roky príliš silne vzrástly a že svoje kapitále nie sú vstave fruktívne doma elokovať.“²¹

Na tuto opatrně stylizovanou námitku české obchodní banky okamžitě reagovaly a daly uveřejnit své nepřímé odpovědi — Sporobanka ve Zvolenských novinách a Živnobanka ve Vídeňském denníku, což vyvolalo první kontroverze se Slovenským peňažníkem i s některými dalšími slovenskými listy.²²

Zurnalistické polemiky se staly úvodem ke kritickému odsouzení české koncepce slovanské hospodářské vzájemnosti, neboť všechny výtky, které slovenské peněžnictví na stránkách tisku pouze naznačovalo, přednesl v plné šíři a otevřenosti lékař, politik a správce Ludové banky v Novém Městě n. Váh. J. Markovič na shromážděních, uspořádaných 7.—8. srpna 1911 Československou jednotou v Luhačovicích a 6. října 1912 úřednictvem slovenských a obchodních podniků v Martině.

²⁰ Zemská průmyslová banka v Budapešti. Slovenský peňažník 2, 1910, č. 1, s. 10. Rovněž Písch, M.: Hospodárske styky českej a slovenskej buržoázie v rokoch 1900—1918 s hlavným zreteľom na peňažníctvo. Sborník Univerzity Komenského 2, 1960, s. 103—124 a série dalších studií o slovenském peněžnictví, z nichž je třeba citovat zejména Konkurenčný boj maďarských vládnucích tried a slovenskej buržoázie o ovládnutie slovenského národného trhu v rokoch 1900—1918. Sborník filozofickej fakulty Univerzity Komenského — Historica 11, 1960, s. 113—133, Vzrast a vývinové tendencie slovenského účastinárského peňažníctva v rokoch 1900—1918. Ibidem 12—13, 1961—1962, s. 293—323, Úloha slovenských bánk vo vývine slovenského účastinárského priemyslu v období imperializmu 1900—1918. Ibidem 14, 1963, s. 41—70 ad.

²¹ Obzor. Slovenský peňažník 2, 1910, č. 3, s. 54—55. Srov. rovněž Slovenská banka v Pešti. In: Hodža, M.: Články, reči, štúdie. 2. Československá súčinnosť 1898—1919. Praha 1930, s. 184—187.

²² Škodlivá nedôvera. Zvolenské noviny 25. 3. a 25. 4. 1911 a Úprimná odpoveď. Slovenský peňažník 3, 1911, č. 4, s. 83—84 a č. 5, s. 109. Dále také Na Slovensko. Vídeňský denník 23. 3. 1911 a Slovenské peněžnictví. Český kapitál a Slováci. Čas 1. 8. 1911.

Na luhačovických poradách hovořil J. Markovič o slovenské hospodářské emancipaci a její hlavní předpoklad spatřoval ve výstavbě peněžnictví, což bylo bez české pomoci nemožností. České kruhy však přistupovaly ke slovenským potřebám z čistě podnikatelského hlediska, neboť je ovládal „výlučně duch bankářsky, duch vypočítavosti a vykorisťovania“. Takový přístup, který se řídil pouze chladným uvažováním a chyběla mu citovost bratrského zaujetí, musil pryč druhého partnera zbavovat všech iluzí a vést k ochladnutí jeho původního nadšení. Referent dále statisticky dokazoval: že za poskytované úvěry platily slovenské peněžní ústavy úrok, který byl u obchodních bank v Praze o půl procenta vyšší než v Budapešti; že český bankovní kapitál reeskontoval za posledních dvanáct let na Slovensku 150 mil. K a získával na úrokových sazbách ročně 300 000 K, kdežto v maďarském prostředí dosahoval obrátu 500 mil. K za nepřiměřeně nižších zisků; že podle výročních zpráv stály Živnobanka a Sporobanka v úvěrovém spojení s desetinásobně větším počtem maďarských než slovenských klientů; že v operacích českého bankovního kapitálu na Slovensku převládala „habkavosť, nerozhodnosť ba doprosta malodušnosť“, zatímco v uherské metropoli byly otevřeny nebo přisvojeny tři velké af. Na závěr takto žalující argumentace položil provokující řečnické otázky: „Či je to nie ironia, keď české peňažníctvo ľahkou rukou investuje veľké milióny v spoločnosti maďarských Židov v maďarsko-českých bankách do podnikov veľmi pochybnéj hodnoty, ovšem pri rigoróznom zadržaní zovňajších bankovníckych pravidiel a formúl, a slovenskému peňažníctvu, pracujúcemu síce altruisticky, ale na reálnej postati, dajú niekoľko stotisíc po veľkom antišambrovani a prejdení celého radu očisťujúcich a vysvetľujúcich retorzií pri pomerne vysokom úrokomere? Nie je zdrcujúca skutočnosť, že naše ústavy sú prenasledované, do výnimečného stavu postavené len preto, že sú v spojení s českým kapitálom, kdežto v skutočnosti požívajú len nepatrný zlomok toho úveru, ktorý dáva české peňažníctvo na základe národného indiferentizmu a internacionálneho výdelkárstva práve židovsko-maďarským ústavom, ktoré ubíjajú naše ústavy a náš ľud?“²³

Podobnou náplň a slovní vybavení měl také Markovičův projev v Martine o významu organizace slovenského peněžnictví v právě probíhající hospodářské krizi. Příslušná pasáž o česko-slovenské hospodářské vzájemnosti znovu obsahovala tvrzení, že v centrálních českých obchodních bank „zavládol zárobkový a kšeftársky duch, prostý akejkoľvek sentimentality a citových prejavov“, který pryč byl v dané těžké době příčinou „macošské-

²³ Markovič, J.: Vývin slovenského peňažníctva, význam zasiahnutia českých peňažných ústavov do evolúcie slovenského peňažníctva, spoločný náš postup na peňažnom poli zo stanoviska česko-slovenskej jednoty. Slovenský peňažník 4, 1913, č. 3, s. 43. Rovněž Tri dni v Luhačoviciach. In: Hodža, M.: o. c., s. 165—169. Dosavadní literatura o česko-slovenské vzájemnosti a o poradách v Luhačovicích věnuje hlavní pozornost politické stránce této problematiky — viz např. Vochala, J.: Luhačovské sněmy československé. Praha-Luhačovice 1936, Rotnagl, J.: Češi a Slováci. Praha 1945, O vzájemných vztazích Čechov a Slovákův. Bratislava 1956, Novotný, J.: Češi a Slováci za národního obrození a do vzniku československého státu. Praha 1968 aj.

ho pokračování českého kapitálu voči nám (tj. Slovákům — pozn. aut.).²⁴ Z Čech a Moravy se prý povolovaly na Slovensko nepřiměřeně vysoké reeskontní úvěry. Podle dotazníků, které řečník soukromě rozeslal slovenským peněžním ústavům, mělo peněžnictví na Slovensku umístěno z používaného úvěrového obnosu 6 mil. K v Uhrách a 14 mil. K v Předlitavsku, tj. prakticky v českých zemích. Převeliká ochota, s jakou české obchodní banky dříve navazovaly styk se slovenskou klientelou, byla nebezpečná, poněvadž vzbuzovala mezi diletanty velikášské představy a lákala k riskantní investiční činnosti. V krizovém období přitom vyvstávala hrozba eventuálního vypovídání vysokých a drahých českých úvěrů.

Zatím co na výhrady Slovenského peňažníka k obchodní aktivitě pražských bank na peněžním trhu v Budapešti reagoval český bankovní kapitál bezodkladně a zavalil podnět k žurnalistickým polemikám o této sporné otázce, pak s toutéž n. podobnou odpovědí na kritiku ryze obchodního chápání česko-slovenské hospodářské vzájemnosti v období nastupující hospodářské krize se poměrně dlouho otálelo, a to jak v různých důvěrných jednáních, tak rovněž na veřejnosti.

Periodický tisk i bankovní věstníky přinesly o luhačovických poradách poměrně obsáhlé zpravodajství, v němž však byla Markovičova slova znamenána jenom ve výtahu a s korekturou jejich ostrého tónu. Stanovisko k nim nebylo zaujato ani na zasedáních národohospodářského odboru Československé jednoty v Praze, který byl z podnětu luhačovických porad ustaven 10. října 1911 právě na podporu spolupráce mezi českými a slovenskými peněžními ústavy, ani např. ve v. Živnobanky, kde referoval o luhačovických poradách 20. září 1911 tehdejší náměstek ředitele R. Pilát, stálý spolupracovník Československé jednoty a propagátor Slovenska jako budoucího odbytiště českého bankovního a průmyslového kapitálu; usnesení jednat o jeho informacích ještě jednou čekalo však na dalších schůzích marně na své splnění a bylo nakonec odloženo ad acta.²⁵

S oficiálním stanoviskem ke slovenské kritice vystoupil český bankovní kapitál teprve až s dvouletým zpožděním na luhačovických poradách 11. a 12. srpna 1913, kde pronesl manifestační projev o česko-slovenských hospodářských vztazích sám J. Preiss. Představitel Živnobanky vyzýval v tehdejší hospodářské depresi věřit sobě samým a pojímat vzájemnost mezi Čechy a Slováky „ne ze stanoviska románových snů, ale ze stanoviska střízlivé a klidné potřeby a možnosti života a dne“. Aktuálnost svého apelu

²⁴ Markovič, J.: Kritický nástin slovenského peňažníctva. Slovenský peňažník 5, 1913, č. 2, s. 38.

²⁵ XVI. výroční zpráva Československé jednoty za správní rok 1911. Praha 1912, s. 15 a Ročenka Československé jednoty a XVIII. výroční zpráva za správní rok 1913, Praha b. r., s. 74—76. Dále rovněž PA SBČS, Živnostenská banka v Praze, S-I-c-23, v. v. 20. 9. 1911. R. Pilát byl autorem programového příspěvku Uherské Slovensko a český kapitál. Obzor národohospodářský 8, 1903, s. 8—14 a 63—71, který vydal samostatně v nakladatelství Unie, Praha 1903 a v přepracované podobě také ve Slovenské čítance. Praha 1911. Srov. také jeho vzpomínky na spolupráci s Československou jednotou — Rotnágli, J.: Kniha Československé jednoty. Praha 1925, s. 134 až 143 a Pražák, A., Rokos, J., Vochala, J.: Rotnágliův sborník. Praha 1935, s. 132 až 135.

doložil nedávným pokusem o založení celulózky v Martině a probíhající sanaci Tatrabanky, kde se vynořila řada přežívajících i zdravých představ. Z obou citovaných operací vyvozoval pak i ponaučení pro příští hospodářskou práci na Slovensku: „Vedou k úvaze a myšlení na podkladu čistě reálném a vzbudí poznání, které jsme i my v Čechách draho zaplatili, že hospodářský vývoj a speciálně vývoj peněžnictví může se díti jen a pouze na základě střízlivého a logického cenění věcí a lidí. Skoků a zázraků zde činiti nelze a na každém, kdo věc seriózně chápe, Ipí zodpovědnost stále se ostříjí, že spravuje prostředky cizí, svěřené. S cizími prostředky spekulovati nesmí nikdo, tím méně pak ten, kdo pracuje na hospodářském díle malého a mladého národa. Každý nezdar a každý chybný krok zle se mstí a může podlomiti důvěru národa v sebe sama. A to by byly důsledky nejhorší.“²⁶ Ačkoliv nikoho výslovně nejmenoval, označil kritiky z řad slovenského bankovního úřednictva nepřímo za romantické snílky, kteří místo tvořivé práce hýřili pouze planými frázemi.

Nebýt první světové války a s ní spojených opatření proti jakýmkoliv opozičním proudům, za něž cenzura pokládala mj. i úsilí o česko-slovenskou vzájemnost, pokračovala by výměna názorů nepochybně i na dalších fórech, jaká se nabízela v létě r. 1914 na sjezdu slovenské mládeže v Liptovském Mikuláši, na valné hromadě Živeny v Martině a zejména na poradách Československé jednoty v Luhačovicích. Podkladem všech těchto připravovaných jednání se měla stát anketa, kterou uspořádal časopis Prúdy. Jednou z devíti otázek o spolupráci mezi Čechy a Slováky byla i otázka: „Ako smýšľate o hospodárskej vzájomnosti, o pomere slovenského a českého peňažníctva a aké úlohy má mať český kapitál na Slovensku?“²⁷

Vypuknutí válečného požáru projednávání této a dalších otázek znemožnilo. B. Pavlů měl však možnost prostudovat všechny došlé odpovědi a konstatoval podle nich radikální změnu v názorech slovenské veřejnosti na česko-slovenskou vzájemnost. O hospodářské kooperaci při této příležitosti napsal: „Otevřenou ranou stále zůstává poměr mezi národohospodářskými instancemi. Slováci mnoho vytýkají českým ústavům v Uhrách a v jednotlivých případech právem. Že české ústavy až příliš dovedou zdůrazňovati mezinárodní ráz kapitálu, o tom jsme byli poučeni nejen v Pešti. A potom Slováci nesmějí jedno zapomínati: vzájemnost hospodářská může býti založena jen na společných zájmech, nikoli na jednostranných obětech. Těžko žádati od českých ústavů v dnešní velké krizi mimořádnou laskavost, když ani u slovenských ústavů vůči slabému bratru — případ Tatry — nevidíme příliš mnoho obětavosti.“²⁸

Tímto konstatováním byla výměna názorů o sporné otázce zakončena.

²⁶ Preiss, J.: Slovensko a my. Moravsko-slezská revue 10, 1913—1914, s. 9. Projev nebyl publikován samostatně, ačkoliv se toho regionální tisk vehementně domáhal, např. Pracovní porady Československé jednoty v Luhačovicích. Luhačovské listy 5. 1913, č. 2, s. 1—2. Některé myšlenky z projevu citují nebo parafrázuji Rotnágel, J.: o. c., s. 141—142 a Táborský, F.: o. c. Jaroslavu Preissovi 1970—1930, s. 25—34.

²⁷ Vochala, J.: o. c., s. 68.

²⁸ Pavlů, B.: Slovenský obzor. Moravsko-slezská revue, 10, 1913—1914, s. 445.

Jejím předmětem se stala úvěrová spojení českých obchodních bank se slovenskými peněžními ústavy, považovaná za praktické uplatňování slovenské hospodářské vzájemnosti. Výkyvy posledního předválečného cyklu naznačily, kde zůstávala tato idea fikcí a v čem byla naopak reálná.

Stejně výrazně se rozezněly protičeské výhrady také v Haliči, kde byl český kapitál oproti Slovensku akceptován vždy s určitou rezervovaností. Poláci a Ukrajinci jej zdaleka nechápali jako podporu od bratrského národa a uznávali v něm pouze jednu z větví cizí kapitálové expanze. V každém větším haličském a bukovinském městě měly vídeňské velkobanky své fil., jejichž síť postupně doplňovaly i pobočné ústavy Živnobanky a dalších českých obchodních bank. Kapitálová rozpínavost z Vídně a z Prahy dusila slabé domácí peněžnictví, které odsunovala a trvale ponechávala na vedlejší koleji. Za tento stav byl český kapitál obviňován někdy dokonce břitčeji, než kapitál vídeňský.

Zvlášť kriticky se o tom vyslovil už A. Zgórski v citované anketě beletristického časopisu *Máj* o slovenském postupu. Ředitel předního Lvovského ústavu Bank krajowy Królestwa Galicyi i Lodomeryi označil připravovanou hospodářskou spolupráci mezi rakouskými Slovaný za protiváhu německému Drang nach Osten, vyslovil však při této příležitosti naprosto neočekávanou poznámku: „Soudím, že Slované rakouští povinni jsou spojovati se především na poli hospodářském a zahájití boj s nátlakem, který nás zde nechce připustiti k rozvoji. Vzdálen toho, abych činil jakékoliv výtky, poznamenávám pouze na příklad, že kapitál český jest pro nás v Haliči stejně hrozný, jako kapitál a průmysl německý, a překáží nám stejně vytrvale, jako tam ten.“²⁹ Uvedená ukázka vyvolala nepochybné rozpaky a redakce se snažila zmírnit její káravá slova, když je alespoň v závorce opatřila vysvětlivkou: „V dnešním způsobu svého postupu patrné.“

Ačkoliv v inkriminované poznámce nebyl nikdo konkretizován, dá se z ní vyčíst, že polská „haute finance“ nevrážila zřejmě na Živnobanku, která krátce předtím otevřela svou fil. v Krakově. Antipatie tamní klientely doznal později i první dirigent této fil. a vzpomínal, s jakou nedůvěrou jej nezávisle na sobě přijali reprezentanti polských hospodářských kruhů, guvernér Rakousko-uherské banky L. Biliński a profesor finanční vědy a prezident města Krakova J. F. Leo.³⁰

Český bankovní kapitál rozšířil poměrně rychle svou organizační síť v Haliči otevřením dalších fil. v Krakově a souběžně také ve Lvově a v Brodech. Působení a činnost těchto pobočných ústavů přijímali však polští, ukrajinští a židovští interesenti odměřeně, na což si posteskl v pře-

²⁹ Anketa *Máje*: Slovenský postup. *Máj* 4, 1906, č. 28, s. 435. Podobně posuzovali tento problém také později Bujak, F.: *Galicya*. 2. *Leśnictwo, górnictwo, przemysł*. Lwów-Warszawa 1910, s. 129, Rybarski, R.: *Organizacya kredytu przemysłowego w Galicyi i Królestwie Polskiem*. Kraków 1911, s. 24—25 ad.

³⁰ Valenta, J.: *Dojmy z pobytu v cizině*. In: *Padesát let Živnostenské banky v Praze 1869—1919. Deset let Klubu úředníků Živnostenské banky v Praze 1909—1919*. Praha b. r. (1919), s. 19—21.

hledném rozboru J. Valenta, který působil ve službách Živnobanky jako dirigent jejích fil. v Krakově a později ve Lvově a nakonec jako ředitel její af. Warszawski Bank Przemysłowy. Jako zkušený znaleč haličských finančních poměrů mj. napsal: „České banky nemají v zemích slovan-ských na různých ustláno a podržují tam své místo pouze díky své práci a superioritě našeho národa.“³¹

V atmosféře nejistoty, která nastala s blížící se předválečnou hospodářskou krizí, začali vkladatelé hromadně vybírat své úspory. To vedlo k náhlému nedostatku volných peněžních prostředků, zvyšovanému navíc vypovídáním reeskontních úvěrů a odlivem cizího kapitálu z haličského peněžního trhu. Za této situace se staly vídeňské a pražské obchodní banky terčem útoků dobové národohospodářské publicistiky.

Ze sociálně demokratických autorů se této otázky dotkl významný haličský teoretik H. Diamand. V monografii o hospodářské situaci v Haliči před r. 1914 upozorňoval mj. na probíhající proces srůstání bankovního a průmyslového kapitálu a odsuzoval přitom škodlivé důsledky, které přinášelo místnímu ropnému průmyslu jeho spojení s dolnorakouskými a českými obchodními bankami.³²

V liberálně demokratické publicistice se zabýval podobnou problematikou W. F. Lewicki, autor několika studií o politickém a společensko-hospodářském životě v Haliči. Počátkem první světové války napsal na podkladě statistického materiálu publikaci, v jejíž druhé části byla více jak polovina textu věnována expanzi cizího kapitálu na haličský peněžní trh. Ke zkoumanému jevu docházelo z ryze spekulacních důvodů — nikoliv k podpoře industrializace, nýbrž k exploataci surovinového bohatství země.

Jakmile generální tajemník Rakousko-uherské banky odmítl prolongovat haličské směnky, stalo se to signálem k tomu, že cizí kapitál začal odplývat „zpět na břehy modrého Dunaje a stříbrné Vltavy“.³³ Autor k tomu uváděl řadu anonymních příkladů; za následujícím se nepochybně skrývala Sporobanka: „Známe cizí ústav, který, spáliv se při uplatňování zájmů v Bukovině, omezil poskytované úvěry v Haliči a přenesl všechny kapitály do Prahy.“³⁴ Naštěstí prý však domácí ekonomika důsledky takového kulturtrégrovství překonala a vzala si z nich pro budoucnost poučení k posílení vlastního úvěrového systému, tj. akc. bank, spořitelén, úvěrových společenstev a ostatních drobných peněžních ústavů. Všechny tyto instituce bylo třeba podpořit vlastní solidaritou a nespolehat se na žádnou cizí pomoc: „Jsme příliš chudí, abychom podporovali cizí banky. Ani groš cizím bankám: všechno sobě! Pak se nebudeme ohlížet na dobrodince z Vídně a Prahy, kteří nás za naše vlastní peníze obšťastňují, pro svůj zisk naším grošem obdarovávají, ale napřed z něj sami tyjí. Národ si musí sám sobě budovat základ své hospodářské prosperity

³¹ Týž: 25 let českého bankovníctví. Moravsko-slezská revue 7, 1910—1911, s. 255.

³² Diamand, H.: *Polozenie gospodarce Galicyi przed wojną*. Lipsk 1915, s. 26.

³³ Lewicki, W.: *Zagadnienie gospodarce Galicyi. Na marginesie statystyki 1910 roku*.

Lwów 1914, s. 116—117.

³⁴ *Ibidem*, s. 125.

stejným způsobem, jak má sám budovat svou vlastní politickou samostatnost.“³⁵

Slovanská hospodářská vzájemnost se tedy uplatňovala na poli financí jako vývoz a dovoz kapitálu. Exportující české obchodní banky se přitom zaměřovaly na poměrně omezený okruh odvětví, který při malém riziku sliboval velké zisky. Importující slovanská klientela chtěla naopak krytí co nejširší domácí poptávku po úvěrech a posilovat tím růst národních ekonomik. Povinnosti na jedné a přání na druhé straně vyvolávaly ovšem četná nedorozumění, která byla v dobové terminologii vysvětlována jako protiklad mezi internacionálními zásadami bankovního podnikání a nacionálními úkoly národohospodářské politiky.

Když např. moravský bankovní úředník a publicista Z. Váša rekapituloval úspěchy českého peněžnictví, upozorňoval právě na oba tyto paradoxy: „Jest sice pravdou, že pro bankovníctví většího slohu jest jistá mezinárodnost existenčně nezbytnou, avšak vyvážeti domácí kapitál nebo půjčovati ho doma cizím, třeba i za tučný zisk ku podpoře soutěže, mezitím co české podniky často trpí nedostatkem prostředků, avšak hlavně zatím co doma by býti mohla zřízena celá řada českých podniků, to zajisté není příliš prozíravou politikou národohospodářskou. Kapitál jest internacionální, ale politika finanční budiž nacionální. Tato slova měla by se státi vůdčím heslem našich bank pro budoucnost, zvláště proto, že nikdy nemůžeme se vzdáti energické součinnosti a spolupůsobení na hospodářské emancipaci Slovanstva, a při rychlejším hospodářském vývoji doma nám samým nebude se kapitálu dostávatí. Tedy ne proti vývozu kapitálu do slovanských zemí, ne proti činnosti našich bank na hospodářském poli slovanském, nýbrž pro vyspělejší a úspěšnější jich činnost ve směru tom budiž bojováno!“³⁶

Novoslovanský projekt na zřízení slovanské banky ztroskotal především na protichůdných zájmech Čechů, Rusů a případně i dalších slovanských národů a jejich finančních reprezentací. V českých kruzích byl trvalým středem pozornosti Národní rady české, kdežto pražské obchodní banky se omezily na peněžní subvence a ČPB dokonce odmítala i ty. Bankovní projekt novoslovanů zůstal pouze na papíře a všechny pokusy o jeho realizaci byly naprosto neúspěšné.

Podobné důsledky měly také zjištěné a prospěchářské operace českého bankovního kapitálu na slovanských peněžních trzích. Vyvolávaly zklamání jak mezi slovenskými, tak také mezi haličskými klienty. Peněžní ústavy na Slovensku spatřovaly v kooperaci pražských a budapeštských obchodních bank zradu na proklamované česko-slovenské jednotě, zatím co odvolání českého reeskontu v období poslední předválečné hospodářské krize vedlo v Uhrách a v Haliči k protičeským vystoupením, která zaznívala v auditoriích politických a hospodářských porad i v dobové publicistice.

³⁵ Ibidem, s. 128.

³⁶ Váša, Z.: České bankovníctví v r. 1908. Moravsko-slezská revue 6, 1910, s. 393 až 394.

Volání po prosperitě se ukázalo hlasitější, než idea slovanské hospodářské vzájemnosti. Přiznal to ostatně při hodnocení českých bankovních obchodů v Uhrách, Haliči a v dalších slovanských zemích i J. Preiss: „Zčásti ovšem působily zde momenty národnostní příbuznosti. Zčásti však, a to z větší, ohledy čistě výdělečné.“³⁷

³⁷ Preiss, J.: K otázkám českého průmyslu v dané situaci. *Ibidem* 10, 1913—1914, s. 159.